

ÇAMLIK'IN BAŞINDA TÜTER BİR TÜTÜN VEYA BİLİNMEYEN ŞEKLİYLE ZİYA'NIN TÜRKÜSÜ VE HİKÂYESİ

Mustafa USLU

"Yozgat Ağtları'nın Ağt Geleneğimizdeki Yeri" adlı çalışmamızda(1); Yozgat'la özdeşleşmiş türkülerden (Birincisi, Yozgat Sürmelisi'dir.) ikincisi olan "Ziya'nın Türküsü"nden bahisle şu bilgileri vermiştik:

"Ziya isimli bir Yozgat delikanlısı, sürmeli gözleriyle meşhur Yozgat kızlarından birisine âşık olur. Ziya fakir mi fakirdir... Sevdiği kızın tarafı kızı alabilmesi için Ziya'dan bir çift altın küpe ister. Ziya, bir türlü 'küpe' engelini aşıp sevdiğine kavuşamamaktadır. Kız da Ziya'ya tutulmuştur. Birbirlerini delice severler. Ziya'nın sevdiğinden ayırdığı vakitlerde en büyük zevki ve tutkusu at üstünde 'cirit' oynamaktır. Yine bir gün ciritle oynarken rakibinin ciridinden (uzun ince bir sopanın avuç içirisinde ortasından tutularak at üstünde, yine at üstündeki rakibe vurulmak üzere atılır. Ciritle rakibe her vuruş bir sayıdır.) sakınırken atından düşer. Ağır bir şekilde yaralandığı için hastaneye kaldırılır. Yarası derindir.

Ameliyattan kalkamaz ölür. Ziya'sını unutamayan sevgilisi de ona bu ağtı yakar."

Şekil ve yapı bakımından; bentleri dört, bağlantıları nakarat şeklinde tekrar edilen iki mısralık bir özellik gösteren "Ziya'nın Türküsü"nü'nün Yozgat'ta yaygın olan hikâyesi bu şekildedir.

"Ziya'nın Türküsü"nde nakarat şeklinde tekrar edilen iki mısralık bağlantıdaki anlam dikkati çektir:

"At üstünde guşlar gibi dönen yâr
Gendi gedip ehbabları galan yâr"

(Yaptığımız bu çalışmada; bu beyitin ikin-

ci mısrasındaki "ehbabları galan" kısmının 'emsalleri yanan'(yaşıtları üzülen) şeklinde olduğunu da tesbit ettik.)

Bağlantıdaki; "At üstünde guşlar gibi dönen yâr" Ziya'nın, canlı şahitlerin ifadeleriyle(2) çok iyi 'ata bindiğini' ve 'cirit'oynadığını öğreniyoruz. Bizim dikkatimizi; çok iyi 'ata binmesi' ve 'cirit' oynamasına rağmen, ciritle yemesi ve attan düşmesi çektir. Doğrusunu söylemek gerekirse bu "ölüm sebebi" o zamandan beri bize pek inandırıcı gelmedi. Bunun üzerine 'konu'yu tekrar araştırmaya başladık: Hedefimiz Ziya'nın nasıl 'öldüğünü' veya 'öldürüldüğünü' tesbit etmek.

Yeni kaynaklara yönelmemiz gerekiyordu. Biz de bunu yaptık. Bilgisine başvurduğumuz bir kaynak kişi Feriü'l-Güneş(3) Ziya'nın ölüm sebebi olarak şu bilgileri vermektedir: Ziya, evlendiği kızı seven birisi tarafından 'kıskançlık' sebebiyle bıçaklanarak öldürülmüştür.

Bir başka kaynak kişi Bedriye Çelik'e göre de; düşmanları tarafından vurularak öldürülmüştür.(4) Ölümü, dağda köylüler tarafından bulunmuş ve köyüne getirilerek gömülmüştür. Ölüm sebebi konusunda Nafiz Parlak(5) adlı kaynak kişimiz şu bilgileri vermiştir: Ziya çaresiz bir hastalığa yakalanarak ölmüştür.

Daha başka bir kaynak kişimiz olan Hüseyin Susam da(6) şu bilgileri vermektedir: Ziya'yı birkaç arkadaşı; hadi seni nişanlıyı görmeye götürülim. demişler. Yolda arkadaşları Ziya'nın belinden silahını alarak, ne nişanlısı be.. defol şurdan.. denilerek kovulup

terslenmiştir. Arkadaşlarının bu davranışını hazmedemeyen Ziya, kahrından hastalanır ve ölür.

Edindiğimiz bu bilgilerin yeterince açık ve doyurucu olmadığı; bizim olduğu kadar okuyucularımızın da dikkatinden kaçmamıştır. Çünkü Ziya'nın ölümü çeşitli sebeplere bağlanmıştır. Konuyu daha da araştırmalıydık. Biz de araştırmaya devam ettik. Bu kararlılığımız bizi yanıltmadı. Yeni bulduğumuz iki kaynağımızın verdiği bilgiler, doğru yolda olduğumuzu gösterdi. Yeni kaynağımızın birincisi; türküye konu olan Ziya'nın ablası Tekmile Yıldırım(7), ikincisi de Ziya'nın ablası Tekmile Yıldırım'ın oğlu Harun Yıldırım(8)..

Tekmile Yıldırım'dan Ziya hakkında bu bilgiler alınmıştır: "Ziya (soyadı Çalışkan) Karacalar Köyü'nde bir yiğit delikanlı. Gaşı gözü sülük gibi.. Çok yakışıklıydı. Uzun, boylu postlu.. Edirafi tarafından çok sevilirdi. Çevrede onu tanımayan yoh gibiydi. Çok iyi ata biner ve çok iyi cirrit oynardı.(9) Ziyalar yedi gardaşdıılar. Beş denesi kız, iki denesi oğlan..Halen beş gardaşı sağ..Üç gardaşım öldü..(Ziya, Fadime, Gürcü)

Ziya ile sevdiği Fikriye (gızlık soyadı Çevik idi..) arkada çocukları.. İkisi de Garacalar Köyü'nden. Arkabalıkları Fikriye'nin anası tarafından ileri geliyo. Senin anıyacaan Ziya ile Fikriye'nin anaları emmi gızları..Fikriye'nin babası bizim koyden (Garacalar Köyü).. İmam Ali Hoca..

Derin bi hocadır..hocaydı..Bu düşünce benim daal, hepiciğimizin bilenlerin ve koylülerin.. Ali Hoca ölmeden önce imam durduğu Gızıltepe Köyü'nden Garacalar'a geldi..orada öldü.

Fikriye ve ailesi; Ziyayınan nişannamadan önce Ali Hoca'nın Gızıldepe'ye imam durmasıyla oriya yelleşdiler. Fikriye (Ziya'nın nişannısı) çık gozel..boylu postlu, uzun saçlı..Ziyayınan birbirlerini çok hazederler.. Fikriye'nin çok gozel ve gur bi sesi vardı. Eyi ilâhî ederdi. Fikriyeler'in evi Garacalar Köyünde

Habeşin oğlunun evinin ordaydı. Evlerinin aralığından da koyün mezerliği eyice görünürdü. Fikriyeal, gendisiyinen dört bacıydılar. Fikriye zaman zaman Ziya'nın güççük gardaşı Amet'e(Ahmet) yarenlik olsun deyi; çocuğu sevindirmek icunda,.. sana varacaam, derdi (Seninle evleneceğim, derdi.) Ailecek birbirimize gedip gelirdik.. Senin anıyacaan birbirimize bek yakındıh.

Ekin sularken üşütmüş. Garın ağrısından da şekayet ederdi.Tohdura bek getmek isemedi. Gozel bi esbap dikindiyidi o zamanlar. Gendide keleş mi keleş. O esbabı geyince daha keleş olurdu. O halde tohtura getmiye irazi edebildik. O zamanlar şindiki gibi tohdur, ilaç, hap, iğne nerde.. Geddi geldi bi hafda kendini bilmez bi halde ölü gibi yaddı..Hepiciğimiz başındaydıh. Fikriyeynen nişannandıhdan sona hasdalandı.

Fikriyeal o sırada Gızıldepe Köyü'ndeler. Geleninen gideninen nişannısı Ziya'dan hâber alırmış.. Fikriye'ye haber gotürennerden biri de Gızıldepe Koyü'nden Mehmet (Mehmet Kılıç) O hasda halindeyiken babam başında;.. Allahım oğlumu eşinden ayırma, derdi.. Ziya da o haliyle babama;.. gatıhrdı..Başga heş gonusmadı. Yatağa düşdüğü hafdanın başında öldü.

Şu sıralar Fikriye, 75-76 yaşlarında olmalı. Halen Alaca'da yaşıyo, sağ.. Fikriye'yi Ziya öldükden sona arkabalarından eğitimcin mısafayınan (öğretmen Mustafa) everdiler.Eğitmenin mısafa (Mustafa Demir) eğitimcin yanında Sarıgaya ve Yerkojde de tasıldarlık (tahsildarlık) yaptı. Eğitimcin mısafa bizimkine de (Kocası Kazım Yıldırım'dan bahsediyor..) 3'e gadar okutmuş.

Daha sonra annesinden aldığımız bilgilerle katabileceği veya çıkarabileceği bilgilerle ilgili oğlu Harun Yıldırım'la genç, tahsilli ve hafızasının kuvvetli olması sebebiyle görüşmenin; konunun netlik ve kesinliği bakımından anlamlı olacağı düşüncesiyle onunla da ayrıca görüşmeyi uygun bulduk.

Ona da Ziya dayısıyla ilgili bildiği ve duy-

duğu başka şeylerin olup olmadığını sorduk. O da şunları söyledi: Ziya dayım (soyadları Çalışkan) 7 çocuklu bir ailenin oğlu. Babası Ömer, annesi Hatice Çalışkan'dır. Dayım Ziya'yla birlikte Gürcü ve Fadime halam rahmetli oldular. Hayatta olan Tekmile Yıldırım (annem) ve halam Azime Yıldırım ve diğer dayım Ahmet Çalışkan halen köyümüz Karacalar'da, yaşıyorlar. Diđer halam Emine Akbulut ise Alaca'nın Sincan Köyü'nde yaşamakta. Büyüklerimden duyduğuma göre Ziya dayım ata iyi 'biner', çok iyi 'çirit' oynarmış.

Günlerden bir gün Ziya dayım, Kızıltepe Köyü'ne babasının imam durmasıyla yerleşmiş olan nişanlısı Fikriye'yi görmeye gider. Dayım ve Fikriye birbirlerini çok severlermiş. Fikriye'yle nişanı Kızıltepe'de yapılmış. Kızıltepe Köyü'nde, nişanlı görmek pek hoş karşılanan bir şey değilmiş. Görmeye yeltenen delikanlı da bu anlayıştan nasibini almış.. Bütün bunları göze alan Ziya dayım, nişanlısı Fikriye'yi görmeye gider. Bu buluşmalar genellikle geceleri yapıldığı için, gecenin aya-zından nasip almasını da normal karşılamak lazım. Soğuktan Ziya dayım bu yüzden epey nasip almış. Nişanlısını görmeye gittiği Kızıltepe dönüşleri zaman zaman uzadığı için ve ev sahiplerini şüphelendirmemek için Fikriye, dayıma damda yatak yaparak yatırmış..

Yine böyle bir yatmanın sabahında Ziya dayım, elbiselerinin bıçakla parçalandığını görmüş. Yiğitlik anlayışına aykırı gelen bu davranışa dayım çok üzölmüş.. Bütün araştırmalara rağmen suçlu bulunamamış. Bu hareketin sonunda döndüğü Karacalar Köyü'nde hastalanarak yatağa düşmüş..Karin ağrısından şikayetçi olur, dayım fazla yatmamış, ölmüş.. Ziya dayımla ilgili şu olayı da anlatırlar. Ziya dayım hasta yatağındayken pencereden bir kelebek odaya girer. Dayım hasta bakışlarıyla kelebeğe bakarak, "bizi ayırma Allahım.. bizi ayırma.." demiş.. Hatta şunu da duydum. Fikriye halen dayımın saçını, tarağını, aynasını saklıyor, adını anmadığı gün olmuyormuş.

Burada söze karışıp; Fikriye hakkında ne bildiğini sorduk. Harun Yıldırım anlatmaya devam etti. Fikriye'nin çilesi bunlarla bitmez. Bir müddet sonra, köyümüzün ileri gelenlerinden Hasan Ağa'nın ısrarlı baskılarıyla, evli, tahsildar eğitimci Mustafa ile evlendirilir. Halen Alaca'da yaşamaktadırlar. Fikriye Ziya dayımla ilgili sorulara kocasının aşırı kıskanç olması sebebiyle cevap vermiyormuş. Fikriye'nin Mustafa ile evliliğinden 6 çocuğu olmuş, ikisi ölmüş, dördü de yaşıyor.. Bu bilgilere, bir de Fikriye Hanım'ın kendi el yazısıyla verilen bilgileri ilâve ederek noktıyoruz. Vereceğimiz bilgiler, Fikriye Hanım'ın kendi el yazısıyla merhum Turgut Özal'a (Cumhurbaşkanımız) yazdığı fakat merhum Özal'm ölmesiyle gönderilemeyen mektuba aittir. Mektubu bize Harun Yıldırım Bey vermişlerdir. Mektup halen bizde bulunmaktadır. İşte Fikriye Hanım'ın yazdıkları: 17 yaşında nişanlısını kaybetmiş. Bu kayıp sebebiyle Yozgatlı'nın bildiği 30 kıtalık "Ziya'nın Türküsü"nü yazmış. Tali kendisine kumalı bir evliliği lâıyk görmekte kalmamış; sağlığında iki oğlunun ölüsünü de görmüş. Tesellisi yaşayan diğer dört çocuğu olan Cevriye, Keriman, Fadime, Neriman.. Fikriye Hanım, ölen birinci oğlunun Aksaray'da Mal Müdürü iken 34 yaşında, ikinci oğlunu da 14 yaşındayken kaybetmiş. Fikriye Hanım, yaşının 76 olduğunu söyler.

Bütün bu bilgiler ışığında "Ziya'nın Türküsü"nü meydana getiren olayı Yozgat iline bağlı Alaca yolu üzerinde vasıtayla Yozgat'a 45 dakikalık mesafedeki Karacalar Köyü'nden birbirini çok seven Ziya ve Fikriye'nin; birbirlerini çok sevmelerine rağmen, döneminde teşhisi konulamayan belirtisi 'karin ağrısı' olan bir hastalık sebebiyle "ölmü" sonunda Fikriye'nin sevdiğine acısıyla yaktağı ve Yozgatlılarca "Çamlık'ın Başında Tüter Bir Tütün" adıyla bilinen aşk ağıt olan bir türküyle noktalanmıştır.(10) Şimdi de adı geçen 'ağıt'ın derleyebildiğimiz kadarıyla dörtlüklerini veriyoruz:

*Çamlığın başında tüter bi tütün
Acı gormiyenin yüreği bütün
Ziya'nın atını bazara dutun
Gelen geçen Ziyam ölmüş desinler*

*At üsdünde guşlar gibi dönen yâr
Gendi gedip emsalları yanan yâr
(Bu ikilik dörtlüklerden sonra hep tekrar-
lanır.)*

*Uzun olur gemilerin direği
Yanık olur anaların yüreği
Ne ben gelin oldum ne sen güveyi
Onun için gapanmıyo gozlerim*

*Benim yârim yaylalarda oturur
Ağ elleri soğuk suya batırır
Demedim mi nazlı yârim ben sana
Sih muhabbet tez ayrılığ getirir*

*Ham meyvayı gopardılar dalından
Beni ayırdılar nazlı yârimden
Ben gorharım ayrılığdan ölümden
Ölüm ve Allagım ayrılığ verme*

*Yozgadin dağıda bi gara depe
Yârin istidiğide bi altın kupe
Yozgadda gezmedim ben sere serpe
Onun için gapanmıyo gözlerim*

*Hasdane derlerde yedi koşeli
Dohdurlar geliyo eli şişeli
Ziyamı sorarsan yerde döşeli
Onun için açık gider gozlerim*

*Eğceyi ellemende eşme durulsun
Ziyamın ölüsü de burada yunsun
Nazlı yârin acep kime verilsin
Onun için gapanmıyo gözlerim (11)*

*Atına binmişde eğerin düzler
Cirit deyneğini elinde gizler
Hayırsız elbisen bohçemi gizler
Onun için açık gider gozlerim*

*Bi oda yaptırdım altın döşeli
Dohdurlar geliyo eli şişeli
Beş gun oldu Ziyam derde döşeli
Onun için gapanmıyo gozlerim*

*Atına binmişde arar eşini
Duman almış şu Çamlığın başını
Benim için ağılyosan ağlama
Aha geldim sil gozüyün yaşını*

*Cevizidim endirdiler dalımdan
Beni ayırdılar nazlı yârimden
Eğer yârim dutmaz isen salımdan
Onun için açık gider gozlerim*

*Gızıldepe yolu posdamız oldu
Bu cahallih senle beni mi buldu
Garın ağrısı da mahana oldu
Onun için gapanmıyo gozlerim*

*Üç guş gondu tabıdıyın başına
İflah olmam ben bu derdden boşuna
Garip yazın mezerimin başına
Gelen geçen garip ölmüş desinler*

*Esmes oldu şu zeherin yelleri
Gelmez oldu gurbet elin guşları
Söylemiyo tavısrıyın (resmiyin) dilleri
Söyle dillerine gurban oluyum (12)
(Ağıt; söylenildiği gibi Yozgat Ağzı'yla ya-
zıya geçirilmiştir.)*

Dipnotlar ve Kaynak Kişiler:

- 1- Erciyes Dergisi, Nisan 1992, Sayı: 172, s. 24-25
- 2- Hayri Kaya, 1915 Divanlık Köyü doğumlu, Okur-yazar de-
ğil
Hamide Çağlayan, 1930 Güllük Köyü doğumlu (Yozgat),
Okur-yazar
Tekmile Yıldırım, 1914 Karacalar Köyü (Yozgat) doğum-
lu, Okur-yazar değil
- 3- Fermoş Güneş, Saray Köyü (Yozgat) doğumlu, Okur-ya-
zar değil
- 4- Bedriye Çelik, 1932 Türkmen Araplı Köyü (Yozgat) do-
ğumlu, ilkokul mezunu
- 5- Nafiz Parlak, 1962 Yozgat doğumlu, Okur-yazar
- 6- Hüseyin Susam, 1930 Kızıltepe Köyü (Yozgat) doğum-
lu, Okur-yazar
- 7- Tekmile Yıldırım, 1914 Karacalar Köyü (Yozgat) doğum-
lu, Okur-yazar değil
- 8- Harun Yıldırım, 1964 Karacalar Köyü (Yozgat) doğumlu,
Sanat Okulu mezunu; halen Yozgat Belediyesi'nde me-
mur olarak çalışmaktadır.
- 9- Bu bilgileri, canlı kaynakların hepsi doğrulamaktadır.
- 10- Bu türkânün bir adı da "Ziya'nın Türküsü"dür.
- 11- Bu beyit çoğu zaman;
"At üsdünde guşlar gibi dönen yâr
Gendi gedip ahbabları kalan yâr.." diye söylenir ve bili-
nir..
- 12- M. Esat Ulu, 1928 Yozgat doğumlu, Okur-yazar..